

УДК 338.1:343.973

Кучер М.М.
кандидат економічних наук, доцент
Дніпровського державного технічного університету

ПОГЛЯД СИНЕРГЕТИКИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ДЕТЕРМІНАЦІЮ ЗЛОЧИННОСТІ

THE SYNERGETIC SURGERY: THE CHARACTERISTIC OF THE BASIC ECONOMIC PROCESSES, WHICH FILL INTO DETERMINATION OF WILDNESS

АНОТАЦІЯ

У статті представлено авторський підхід до аналізу соціально-економічної детермінації злочинності, в основу якого покладено ідею міждисциплінарних комунікацій. Основні економічні процеси, що впливають на детермінацію злочинності в Україні в період трансформаційних змін, описано та інтерпретовано з позицій причинно-наслідкового аналізу та системного підходу. Встановлено взаємозв'язок між соціально-економічною та кримінальною ситуаціями у країні. Визначено детермінуючий вплив на злочинність фазових переходів трансформації економіки. Розглянуто основні ознаки та негативні наслідки трансформаційних змін.

Ключові слова: економічні процеси, перехідна економіка, трансформаційні зміни, реформування, криміналізація суспільства, детермінація, злочинність.

АННОТАЦИЯ

В статье представлен авторский подход к анализу социально-экономической детерминации преступности, в основу которого положена идея междисциплинарных коммуникаций. Основные экономические процессы, влияющие на детерминацию преступности в Украине в период трансформационных изменений, описаны и интерпретированы с позиций причинно-следственного анализа и системного подхода. Установлена взаимосвязь между социально-экономической и криминальной ситуациями в стране. Выявлено детерминирующее влияние на преступность фазовых переходов трансформации экономики. Рассмотрены основные признаки и негативные результаты трансформационных изменений.

Ключевые слова: экономические процессы, переходная экономика, трансформационные изменения, реформирование, криминализация общества, детерминация, преступность.

ANNOTATION

The article presents the author's approach to the analysis of socio-economic determination of crime, which is based on the idea of interdisciplinary communications. The main economic processes affecting the determination of crime in Ukraine during the period of transformational changes are described and interpreted from the point of view of the cause-effect analysis and the system approach. The relationship between socio-economic and criminal situations in the country has been established. The determinative effect on the crime of phase transitions in the transformation of the economy is determined. The main features and negative results of transformational changes are considered.

Keywords: economic processes, transitional economy, transformational changes, reforms, criminalization of society, determination, crime.

Постановка проблеми. Для сучасного українського суспільства в останні двадцять п'ять років характерна яскраво виражена нестабільність економічного розвитку. На тлі нинішньої економічної кризи відбувається загострення всіх соціальних протиріч, які створюють спри-

ятливі умови для погіршення якості життя населення загалом і зростання кримінальної активності населення зокрема. Нині традиційні прямі методи боротьби з цим асоціальним явищем виявляються не достатньо ефективними. Тому потрібна розробка альтернативних заходів державної політики, побудованої на оригінальних та ефективних наукових, аналітичних та практичних результатах дослідження конкретних процесів або явищ, що породжують, обумовлюють злочинність і зміну її рівня.

Нині вже сформувався наукове уявлення про економічний детермінізм, підґрунтям якого є розуміння того, що головні причини злочинності лежать в економічних стосунках та матеріальних умовах буття суспільства. Очевидною є необхідність дослідження особливостей протікання економічних процесів в Україні, яке створює найсприятливіші умови для пізнання різноманітних за змістом і ступенем впливу на злочинність трансформаційних змін в національній економіці та їх взаємозв'язків, визначає просторово-часові ознаки детермінантів злочинності, а також дає змогу виявити потенціал опосередкованих заходів щодо зниження її рівня в країні.

Синергетична картина дослідження економічного детермінізму злочинності, створена на основі системного синтезу наукових економічних і правових знань та сполучення відокремлених рамками окремих наук, а саме соціальної економіки та кримінології, спеціалізованих уявлень про механізми і процеси криміналізації суспільства, відкриває перспективу отримання синергетичного ефекту від міждисциплінарної комунікації і сприяє підвищенню компетенції, інтуїції та креативності під час інтерпретації отриманих емпіричних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розуміння особливостей економічних процесів та їх ролі у криміналізації сучасного українського суспільства важливими є наукові надбання вчених-економістів, зокрема роботи О.Г. Білоруса, В.М. Гейця, Е.М. Мочерного, О.І. Соскіна, Л.С. Шевченко. Використання положень та висновків економістів дає змогу встановити коло суспільних економічних явищ

і процесів, що впливають на рівень злочинності в Україні, та визначити концептуальну схему виявлення детермінаційного впливу економічних процесів на рівень злочинності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність розгорнутої характеристики та науково-методологічного інструментарію аналізу економічного детермізму ускладнює процеси визначення економічних детермінантів, засобів, форм і методів пізнання, формування цілісної програми її запобігання та протидії. Звернення до концепції синергетизму й використання її для аналізу детермінації злочинності дають змогу зробити опис детермінуючого впливу економічних процесів більш зрозумілим.

Мета статті полягає у виявленні детермінуючого впливу на злочинність основних економічних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах трансформаційних змін в економіці України посилюються деструктивні процеси, які зазвичай переростають у трансформаційну кризу, що негативно впливає на всі сфери життя суспільства, послаблюючи ефективність реформування їхніх інститутів. Так, згідно з даними правової статистики, стрімке зростання рівня злочинності стало ознакою динаміки трансформаційних змін в Україні [1].

Існує теорія депресії-експансії, яка передбачає, що злочинність зростає в періоди підйому

і спаду економіки [2, с. 46]. Зміна економічної ситуації як у кращий, так і в гірший бік підвищує рівень злочинності. А от економічна стабільність діє на злочинність пом'якшуючим чином. Справедливість цієї теорії в умовах сьогодення підтверджена дослідженнями (табл. 1).

За роки незалежності України (1991-2016 роки) перехід від однієї фази трансформації економіки до іншої часто відбувався на тлі кризових явищ, проте їх глибина та наслідки відрізнялися. У цьому контексті цікаво те, які теоретичні узагальнення та висновки випливають із ситуації, що нині спостерігається в Україні, та проаналізувати відповідні уроки з питань державної економічної політики.

Згідно з теоретичними положеннями перехідної економіки [6, с. 40] на початковому етапі трансформації економіки в Україні втрати в економічному і соціальному розвитку є закономірними. Протягом перших трьох років незалежності України спад виробництва привів до таких соціально-економічних наслідків, як зниження реальної заробітної плати, скорочення соціальних виплат, скорочення державного фінансування соціально важливих сфер, зростання соціальної напруженості в суспільстві, різка соціально небезпечна диференціація населення по доходах. Зміна сталих форм буття супроводжувалася нарощуванням економічних труднощів, швидким зростанням інфляції, зниженням доходів і рівня життя значної

Таблиця 1

Зіставний статистичний аналіз тенденцій змін кримінальної та економічної ситуацій в Україні в межах етапів трансформації у 2000-2016 роках

Назва етапу трансформації економіки	Рік	Тенденції змін показників (ланцюгові індекси)						
		злочинності		макроекономічні				
		Кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення	Кількість засуджених осіб на 100 тис. населення	ВВП на душу населена, млн. USD	Індекс інфляції	Мінімальна зарплата, грн.	Рівень бідності за національним критерієм, %	Рівень безробіття, %
Відносна стабілізація	2000							
	2001	↓	↓		↓		↑	
	2002							
	2003	↑↑			↑		↓	
	2004		↑	↑		↑	↑	↓
	2005				↓		↓	
	2006	↓	↓				↑	
	2007				↑		↓	
Економічна криза	2009	↑	↓	↓	↓	↑	↓	↑
Посткризове відновлення	2010						↓	
	2011	↑	↓	↑	↓	↑	↑	↓
Стагнація економік	2012	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↓
	2013						↓	
Друга хвиля рецесії	2014				↑		↑↑	↑
	2015	↑	↓	↓		↑		↓
	2016				↓			↑

Умовні позначення: ↑ – зростання; ↑↑ – суттєве зростання; ↓ – спад

Примітка: складено автором на основі даних [1; 3-5]

частки населення. Все це породило незадоволеність людей змінами, що відбуваються, невіру їх в успішність реформ і, як наслідок, нарощування агресивності, конфліктності, готовності застосувати насильство.

Слід зазначити, що обсяги негативних наслідків і тривалість їхнього впливу на різні сфери життя суспільства залежать від змістовності самих реформ.

На початку 90-х років загострення криміногенної ситуації було обумовлене виділенням сфер економіки з отриманням надприбутків; утворенням монопольних об'єднань і наданням їм переваг з боку державних чиновників у фінансуванні та кредитуванні; створенням фінансових структур для обслуговування сфер економічної діяльності з надприбутками; протиправним перекачуванням державних ресурсів недержавним суб'єктам підприємницької діяльності; створенням необхідної матеріальної бази для організації корпоративно-бюрократичних фінансових структур; перекосами в ціноутворенні; значним спадом виробництва у сферах економіки з низькою концентрацією ресурсів.

Наслідки трансформаційних змін стали відчутними у 1992-1993 роках. Це, зокрема, неговтана гіперінфляція, яка у 1993 році становила рекорд – 10 256% [3], що суттєво послабило вітчизняну економіку, позбавивши більшість підприємств можливості випускати продукцію.

Важливим чинником такої інфляції був величезний дефіцит державного бюджету. Заходи вжиті урядом (посилення контролю за грошовою і кредитною масами), так і не зупинили інфляційний процес. Зростання цін після зняття контролю за ними привело до стійких інфляційних очікувань у товаровиробників і покупців. Вони заздалегідь вводили їх у калькуляцію цін, підвищуючи останні, щоб у наступному виробничому циклі не зазнати збитків. Окрім інфляції, зумовленої надмірним сукупним попитом, інтенсивно розвивався й інший її тип – «інфляція витрат», в основу якої покладені збільшені витрати виробників на сировину, паливо, електроенергію, транспорт, податки, відсотки за кредитами. Значне підвищення Російської Федерацією у 1993 році цін на постачання енергоносіїв також посилювало інфляційні витрати через значну енергомісткість економіки України. До цього необхідно додати ще один важливий чинник, а саме низьку довіру суспільства до державної влади і надійності всієї економічної системи у країні. Брак необхідної довіри також посилював інфляційні очікування. Лише з другої половини 1994 року за допомогою антиінфляційних заходів уряду вдалося досягнути відносної фінансової стабілізації у вітчизняній економіці. Однак за цей період 70% населення України опинилися за межею бідності.

З 1992 року по 1997 рік доходи населення скоротилися майже вдвічі. Чисельність населення з грошовими доходами нижче за прожитковий мінімум складала 25%, або 12,6 мільйо-

нів осіб [4]. Як наслідок, зниження рівня життя громадян сприяло зростанню кількості осіб, що скоюють злочини.

Інтенсивному падінню рівня життя сприяла і жорстка, недалекоглядна позиція держави щодо збереження власності громадян, їхніх особистих доходів і заощаджень. 1993 рік – рік втрати мільйонами людей своїх грошових заощаджень в Ощадбанку і страхових компаніях. Саме тоді стали багатими спритні ділки, які, скориставшись посадою та особистими зв'язками, напередодні знецінення купоно-карбованців отримували на пільгових умовах в банках кредити, а на ці кошти скуповували цінні товари. За цих умов почався небачений за обсягами і темпами продаж за кордон обладнання, сировини, матеріалів – усього, що мало попит. На різниці світових і внутрішніх цін у процесі експортно-імпорتنих операцій, на різниці державних і біржових цін на внутрішньому ринку накопичувались основні капітали «нових українців» [7, с. 33-34].

З'явилася віктимність поведінки громадян у сфері економічних стосунків у зв'язку з відсутністю у більшості з них досвіду цивільно-правової активності в умовах розвитку ринкових стосунків, що сприяло скоєнню економічних злочинів. Зокрема, руйнування великої кількості банківських структур і фінансових «пірамід», що інтенсивно створювалися у 1992-1994 роках, спровокувало початок «ланцюгової реакції» у сфері загальнокримінальної злочинності, адже питання повернення боргів і кредитів стали у низці випадків вирішуватися кримінальними способами. Таке явище не тільки підсилило соціальну напруженість в суспільстві, але й сприяло зміцненню фінансових і соціальних позицій злочинців.

Тривала і глибока економічна криза протягом десяти років виснажила ресурси країни. Так, було втрачено більше половини економічного потенціалу держави. ВВП зменшився у 2,4 рази. Ще більше впали реальні доходи людей. Це призвело до негативних наслідків [4]. Через зростання безробіття до 5,7 мільйонів осіб і значно вищий його рівень в прихованих формах створювався величезний резерв для відтворення злочинності.

Одним з чинників, що впливав тоді на розвиток кримінальних форм діяльності, стало значне зниження рівня життя державних службовців порівняно з рівнем життя підприємців. Це спровокувало розширення корупції і хабарництва, що дало змогу чиновникам «компенсувати» відставання в доходах і матеріальних благах.

У період гіперінфляції відбулось також інтенсивне зростання тіньової економіки. Частка господарської діяльності, прихованої від держави, зростає від третини до половини ВВП. Тіньовий сектор посилює процеси розбалансованості економіки і став однією з причин гальмування економічного розвитку.

Серйозною проблемою у перші роки трансформації були й величезні дефіцити державних бюджетів. Ринкові реформи надали йому нових вимірів унаслідок скорочення виробництва, зниження його продуктивності, недосконалості податкової системи, несплати податків. Посилення боргової залежності України поставило під загрозу її економічну безпеку.

Привабливий, але зазвичай ризикований шлях поповнення казни – збільшення податків. Проведене в 1995 році підвищення податків на доходи і майно фізичних осіб на тлі спаду виробництва і зниження життєвого рівня населення, що триває, також позначилося на загостренні соціальної напруженості в суспільстві і підвищенні його кримінального потенціалу.

Усунення держави від регулювання економічного процесу, розрив економічних зв'язків з країнами колишнього СРСР, лібералізація цін, різноманітні маніпуляції з грошовим обігом, процентними ставками на кредити, ставками оподаткування, надання різноманітних пільг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності зробили економіку некерованою і створили підґрунтя для обвального зростання злочинності

Недоліки в регулюванні кредитно-фінансових відносин призвели до крадіжок валютних коштів. Підприємці використовували бартерні операції і залишали зароблені кошти на рахунках зарубіжних банків. Шахрайство в комерційних банках, акціонерних, трастових, інвестиційних, холдингових, страхових компаніях стало закономірним результатом недоліків економічної політики держави.

Порушення системи грошового обігу в країні, фіскальна кредитна, податкова система і система ціноутворення, спрямовані переважно на «залатування дірок» економіки, що розвалилася, не тільки не врятували становище, але й ще більше погіршили його, створивши оптимальні умови для криміналізації усіх сфер суспільних відносин. В результаті бурхливо зросли усі види корисливих злочинних посягань і особливо ті злочини, які не були характерними для командно-адміністративної системи: контрабанда, вивіз неліцензійної сировини, рідкоземельних металів, масове ухилення від оподаткування, фальшивомонетництво, маніпуляції з ціноутворенням, шахрайство з грошовими ресурсами, зайняття забороненими видами промислів, організація фіктивних підприємств, кредитні операції щодо фальшивих «авізо», корисливі вбивства, вбивства на замовлення тощо.

Дефекти ціноутворення породили сплеск комерційної спекуляції, особливо у перші роки розвитку ринкових відносин, коли товари і сировина купувалися у державних підприємств за державними цінами, а продавалися на різних біржах за комерційними цінами, які були у 2-10 разів вище, ніж покупні. Значного удару по економіці завдало і відпущення цін на вільне ціноутворення на договірних началах. Договірні ціни породили інтерес не до нарощу-

вання випуску товарів, а до випуску їх за своїми цінами з метою отримання надприбутків. У цих умовах пішов активний процес перекачування товарів з підприємств державної торгівлі в комерційну. Змова виробників-монополістів щодо підтримання «потрібних» цін на ринку товарів і послуг завдала шкоди не лише споживачам, але й державі загалом.

Високі банківські кредитні ставки і ставки податків довершили картину економічного краху виробництва і породили сплеск корупції в банківській сфері і в сфері податків. Відсутність сталого грошового обігу і твердої валюти зробила процес краху економіки незворотним.

На думку С.В. Мочерного, найважливішими причинами руйнівної кризи в Україні у 90-ті роки ХХ ст. – на початку ХХІ ст. стали: а) хибна економічна (зокрема, фінансова, грошово-кредитна, податкова) політика; б) некомпетентне втручання позарядових державних структур; в) негативні сторони ринкової економіки, які інтенсивно впроваджувались за одночасного ігнорування низки її позитивних сторін; г) діяльність приватного сектору економіки; ґ) згубний вплив міжнародних фінансово-кредитних організацій та механічне втілення їх представниками корумпованої вищої влади [8].

Внаслідок впливу названих чинників тіньова економіка охопила майже 60% сукупної народногосподарської діяльності, а державний бюджет недоотримав десятки мільярдів гривень.

Вибрані способи приватизації (за 1992-1999 роки роздержавлення майна близько 2/3 всіх підприємств відбувалось неконкурентними способами, а саме шляхом викупу товариством покупців та викупу майна, зданого в оренду з викупом [9]) та її фактичне здійснення привели до перерозподілу державної власності на користь корпоративно-бюрократичних структур. У результаті відбулися різке зменшення валового національного продукту та відповідне зменшення прибуткової частини бюджету, що зумовило потребу збільшувати видатки на соціальний захист осіб з низькими доходами, кількість яких неухильно зростала. Для вирішення цих проблем було вибрано не зовсім виправдані шляхи, а саме посилення податкового пресу на суб'єктів підприємницької діяльності; значне розширення цільових фондів; збільшення кількості вже наявних контрольно-фінансових органів; невиправдане збільшення нарахувань на фонд заробітної плати.

Приватизація перетворилася на засіб економічного закріплення і різкого посилення соціальної диференціації суспільства. Вона створила передумови для розвитку тіньових і кримінальних відносин, проникнення їх у різні сфери суспільного життя. Це відбулось через те, що більшість населення не мала коштів для участі в приватизації, а особи, які прийшли до влади, намагалися використати політику як важіль у боротьбі за розподіл, перерозподіл, обслуговування й утримання влади, зокрема економічної.

Процес приватизації відбувався з численними порушеннями та зловживаннями.

Ці та інші фактори зумовили різке розширення суспільства за рівнем отриманих доходів, що призвело до знецінення чесної праці, поляризації населення за соціальним статусом і появи нової соціальної верстви надбагатих людей і, відповідно, зростання їхнього впливу на політичну сферу, включаючи їх безпосереднє проникнення у владні структури.

Відсутність цілісної кримінологічної концепції запобігання негативним явищам у сфері економіки спричинила створення в суспільстві атмосфери зниження вимогливості до вирішення економічних проблем суспільства, зниження рівня відповідальності за прийняті економічні рішення, породила упевненість у владних структурах у можливості будь-яких економічних перетворень незалежно від громадської думки і ставлення населення до них.

Кримінологічне значення мала і спроба держави створити конкурентоспроможну альтернативну економіку, яка головним чином спиралася на торговельну та посередницьку діяльність. Такий підхід породив ідеологію рантє у діловому світі. Підприємницький сектор у цій сфері економіки, який орієнтовано головним чином на торгівлю і посередництво, перетворився на могутній сектор, надбудову над виробництвом, державним сектором, який дуже швидко і з успіхом ліквідував виробництво, отримавши надкапітали. В подальшому ці капітали були використані для створення комерційних банків, страхових компаній і різних фондів, які недостатньо контролювалися державою. Наслідки цього такі: мільйони розорених вкладників, мінімум надходжень до державного бюджету, обвальний потік позовних заяв до органів суду. Злочинний світ прагнув інтенсивного збагачення, використовуючи сприятливу для себе ситуацію; його мало цікавила тривала перспектива реформування виробництва.

В умовах, коли більшість населення була позбавлена грошових заощаджень, а в сфері господарської діяльності були фактично узаконені протиправні методи збагачення, держава почала процес приватизації та роздержавлення, який спричинив подальший спад виробництва, загострення соціальної напруги і подальше зростання злочинності.

Отже, у перехідній українській економіці відмова від планування, приватизація та деякі інші ринкові інструменти самі по собі не забезпечили виникнення ринкової динаміки. Навпаки, виникла нерівність у сфері доступу до ресурсів, інформації, політичної влади. Це виробило сприятливий ґрунт для появи нових монополій. За таких умов український ринок не став вектором створення нових продуктивних сил.

Економічні «реформи» 90-х років супроводжувалися руйнуванням державного регулювання суспільного життя в різних сферах

і на різних рівнях. Наслідком такого економічного курсу стало масове зубожіння населення. Отже, прагнення, з одного боку, до фізичного виживання, а з іншого боку, до наживи, стало фактично головним мотивом у суспільстві. Політика, ідеологія, відносини між людьми та суспільними інститутами – все підпорядковувалося цьому прагненню. Тому корупція, високий рівень злочинності, поширення неформальних відносин почали все частіше виявлятися у всіх сферах життя суспільства.

Практика запровадження ринкових відносин в Україні привела до використання труднощів перехідного періоду виключно для особистого збагачення і переважно кримінальним шляхом. Особливістю розвитку ринкових відносин в Україні є те, що адміністративно-командна система управління економікою органічно вкоренилася внаслідок свого монопольного становища в перебудову її на ринкових началах. Це й породило кримінальний симбіоз номенклатурно-ринкових командних економічних відносин і зародків капіталістичних економічних відносин в Україні. Система економічних відносин у суспільстві стала некерованою, спонтанною і хаотичною. Це й було сприятливим підґрунтям для бурхливого зростання умов криміналізації суспільства.

Після економічного спаду, пов'язаного з перехідним періодом 1990-х років, на початку нового тисячоліття в Україні нарешті почалося економічне зростання. У цей період економіка країни порівняно стабілізувалася. Для певної частини населення злочинна діяльність перестала бути способом виживання.

Серед негативних наслідків трансформаційних змін у 2000-2008 роках, які мають кримінологічне значення і справедливі в умовах сьогодення, в науковій літературі виділяють такі [10, с. 156-157]:

- у сфері економіки: високий рівень тіньової економіки; слабе конкурентне середовище (перемагає не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто зміг отримати переваги за хабарі); неефективне використання бюджетних коштів; підвищення цін на товари та послуги внаслідок зростання трансакційних витрат (корупційних «накладних видатків»); несприятливий інвестиційний клімат; поширення корупції, яка підсилює несправедливий перерозподіл коштів на користь вузьких корпоративно-бюрократичних груп за рахунок найуразливіших прошарків населення; криміналізація економіки;

- в соціальній сфері: перманентна бюджетна криза, що знижує здатність влади вирішувати соціальні проблеми; збільшення майнової нерівності, бідність більшості населення; зростання безробіття; активне зростання трудової міграції за кордон; зростання злочинності.

Помилки у процесі проведення ринкових реформ не лише призвели до зростання злочинності, але й спричинили негативні якісні зміни у структурі економіки та суспільства.

У другій половині 2008 року світова фінансова криза спричинила економічну кризу в Україні. Наступні фази трансформації економіки мали такі основні ознаки:

1) фаза поступового виходу з кризи – експансії (2010-2011 роки): зростання попиту на предмети споживання, що стимулювало розширення виробництва на підприємствах і, відповідно, зростання обсягів виробництва і скорочення масштабів безробіття; залучення інвестицій і переозброєння виробництва;

2) фаза застою – депресії (2012-2013 роки): стабільність цін і позикового відсотка, уповільнення виробництва тощо;

3) друга хвиля – рецесії (2014-2015 роки): скорочення обсягу національного виробництва; лавина банкрутств підприємств і підвищення рівня безробіття; падіння рівня добробуту населення і попиту; швидке зростання інфляції, потрясіння кредитної системи тощо; руйнівний вплив був багаторазово посилений військово-політичними подіями.

Злам старих форм життя, розпочатий у 2014 році, втрата Криму і протистояння на Сході супроводжуються нарощенням економічних труднощів, розривом економічних і політичних зв'язків між регіонами, масовими переміщеннями мігрантів і біженців. Теперішній стан вітчизняної економіки демонструє слабкість, зокрема негнучкість структури її виробництва та вразливість до зовнішніх потрясінь [5]. Заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності та збалансування експортних можливостей зі стимулюванням внутрішнього попиту, мають лише незначний ефект. Заходи, спрямовані на реформування системи соціального захисту населення, також не приносять очікуваних результатів щодо зменшення нерівності та створення стимулів для зайнятості. Суб'єкти влади так і не змогли опанувати контроль за докорінними перетвореннями в економічній і соціальній сферах, що призводить до подальшого панування тіньової економіки та збагачення небагатьох осіб. Не вдалось встановити оптимальні пропорції у структурі ВВП, позбавитися високого податкового тягаря і, відповідно, зменшити навантаження на виробництво, щоб відновити обґрунтовані пропорції між продуктом та заощадженнями, надавши імпульсу інвестиційно-відтворювальній діяльності українських товаровиробників. Надалі актуальною залишається проблема відродження реального сектору економіки, продуктивної діяльності галузей, що виробляють товари та послуги.

Панування олігархічної моделі економічних відносин супроводжується такими криміногенними явищами, як тінізація та монополізація економіки, поглиблення економічної нерівності, погіршення показників зайнятості та бідність переважної частини населення. Система податкових пільг, яка часто змінюється, різна і не відображає пріоритетів державної полі-

тики. Все це призводить до збільшення криміногенного потенціалу суспільства і зростання масштабів злочинності.

Слабкість і нестабільність влади, низький рівень оплати праці більшості працюючих або відсутність її взагалі, матеріальне зубожіння більшості населення – все це провокує, як і в перші трансформаційні роки, необхідність заробляти кошти для утримання своїх сімей у різний спосіб, зокрема злочинний. Багато хто піддався спокусам і можливостям для відвертої наживи й протиправного збагачення. У зв'язку з цим інтенсивно зростає злочинність на тлі послаблення боротьби з нею, що зазвичай простежується у всі періоди трансформаційних змін. Отже, виходить, що перехідні, нестійкі періоди – найкращий період для зростання злочинності.

Висновки. Характеристика економічних процесів, що впливають на детермінацію злочинності, дала змогу констатувати, що кримінальна ситуація, що складається в сучасному українському суспільстві, останніми роками продовжує залишатися досить складною. Багато в чому це пояснюється тим, що на злочинність, тісно пов'язану з економікою, негативний вплив справляють наявні в ній протиріччя, що призводять до тяжких криміногенних наслідків. Зниження рівня життя основної частини населення, зростання інфляції, розшарування суспільства за рівнем доходів, масова криміналізація суспільної свідомості, зміщення ціннісних орієнтацій громадян виключно у бік забезпечення особистих матеріальних потреб негативно позначилися на злочинності. Вплив усіх цих факторів на сферу суспільних відносин набув системного характеру і виявився в збільшенні обсягу, рівня і темпів зростання злочинності, у збереженні її несприятливих структурних характеристик, в збільшенні соціально-негативних наслідків злочинності, в зростанні її латентних проявів.

Таким чином, негативні соціально-економічні явища і процеси, які мають різний детермінуючий вплив, зокрема казуальний, у своїй сукупності і взаємодії породжують, видозмінюють, обумовлюють існування і прояв злочинності, а також сприяють їм. Отримані результати досліджень свідчать про приналежність трансформації економіки до категорії синергетичного об'єкта в аспекті надскладної системності і нестійкості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Правопорушення (1990-2015) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.org/operativ/operativ2005/pp_rtk/pp_r/2002_r.html
2. Кримінологія: Загальна частина. Курс лекцій: [навчальний посібник] / [В.І. Курило, О.Є. Михайлов, О.С. Яра]. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.
3. Офіційний веб-сайт Державного комітету фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=83&lang=uk

4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ). Україна: 2000-2015 (національна доповідь) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/stories/docs/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf
6. Перехідна економіка: [підручник] / [В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін.]; за ред. В.М. Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
7. Постсоветское реформирование: Западные образцы и украинские реалии: [монографія] / [Э.В. Виленская, Э.А. Дидоренко, Б.Г. Розовский]. – Луганск: РИО ЛИВД, 1998. – С. 33-34.
8. Мочерний С.В. Економічна теорія: [підручник] / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. – К.: Академія, 2004. – 855 с.
9. Воронкова Т.І. Приватизація в Україні: історія та перспективи. Підсумки приватизації за вісім років / Т.І. Воронкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uamonitor.tripod.com/2/ukr/voronk.html>
10. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): [монографія] / А.М. Бойко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 380 с.